

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

250626

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวัง
จังหวัดเชียงใหม่

ศิวพร ไชยพุด

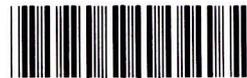
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กุมภาพันธ์ 2555

600255094

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

250626

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวง
จังหวัดเชียงใหม่

ศิวาพร ไชยพุด

การค้นคว้าแบบอิสระนี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กุมภาพันธ์ 2555

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวัง
จังหวัดเชียงใหม่

ศิวาพร ไชยพุด

การค้นคว้าแบบอิสระนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะกรรมการสอบการค้นคว้าแบบอิสระ

.....ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์สมศักดิ์ เกี้ยวกิ่งแก้ว

.....กรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร. โกสุมภ์ สายจันทร์

.....กรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร

คณะกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

รองศาสตราจารย์ ดร. โกสุมภ์ สายจันทร์

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร

29 กุมภาพันธ์ 2555

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถของรองศาสตราจารย์ ดร. โกสุมภ์ สายจันทร์ กรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ ผู้ซึ่งให้คำปรึกษา แนะนำ และตรวจแก้ข้อบกพร่องต่าง ๆ จนการค้นคว้าแบบอิสระเสร็จสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์สมศักดิ์ เกี่ยวกิ่งแก้ว ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าแบบอิสระ และรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคदार กรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระและคณะกรรมการสอบการค้นคว้าแบบอิสระ ที่ให้ความกรุณาร่วมตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่อง และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงงานให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้จนสามารถทำให้การค้นคว้าแบบอิสระนี้สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณสมาชิกเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่กวัง เจ้าหน้าที่เขื่อนแม่กวังอุดมธารา เจ้าหน้าที่ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เจ้าหน้าที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอคอยสะเก็ดและอำเภอแม่อนที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการค้นคว้าแบบอิสระนี้

ขอขอบคุณเพื่อนทุกคนที่คอยช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการค้นคว้าแบบอิสระ ให้คำแนะนำ ตลอดจนให้กำลังใจที่ดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาที่ให้การดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนทั้งกำลังใจ และกำลังใจทรัพย์ตลอดมา และขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจที่ดีและให้ความห่วงใยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

สิวาพร ไชยพุด

ชื่อเรื่องการค้นคว้าแบบอิสระ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษา
ชุมชนลุ่มน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เขียน นางสาวศิวาพร ไชยพุด

ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์การเมือง)

คณะกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร.โกสุเมก สายจันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

250626

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษาชุมชน
ลุ่มน้ำแม่กวัง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ
ลุ่มน้ำ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุ และความต้องการ การมีส่วนร่วมใน
การวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์การมีส่วนร่วม
ในการประเมินผล และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำแม่กวัง ตั้งแต่ปีที่มี
การก่อตั้งเครือข่าย พ.ศ.2543 - 2552 และเพื่อศึกษาผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการลุ่มน้ำ
ด้านกายภาพและด้านเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้
การสัมภาษณ์และการสังเกตจากบุคคลหรือตัวแทนผู้เข้าร่วมเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่กวัง และ
เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 22 คน

ผลการศึกษาค้นคว้าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพบว่า ในขั้นการค้นหาปัญหา
สาเหตุ และความต้องการ เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในการค้นหาปัญหา สาเหตุ และ
ความต้องการของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ แล้วจึงดำเนินการสร้างความตระหนัก หล่อหลอม
แนวคิด และสร้างอุดมการณ์ เพื่อเป็นการจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยการใช้เวที
ประชุมสัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านกระบวนการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ขั้นตอน
การวางแผนชุมชนจะนำปัญหาไปให้ผู้เข้าร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ขั้นตอน
การดำเนินการคนในชุมชนจะผลัดเปลี่ยนกันเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละปี ตามความสนใจในแต่ละ
กิจกรรมนั้น ๆ ขั้นตอนการรับผลประโยชน์เป็นการผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ซึ่งมีทั้ง
ผลประโยชน์ระยะสั้นและผลประโยชน์ระยะยาว และขั้นตอนการประเมินผลคณะกรรมการ
กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่กวังจะเป็นผู้ทำการประเมินผลทุกครั้งหลังจากการดำเนินโครงการ
และจัดกิจกรรม

ผลการศึกษาผลกระทบของการจัดการลุ่มพบว่า ทางด้านกายภาพของพื้นที่สภาพพื้นที่ป่าโดยรวมยังคงความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นทุกปี การชะล้างพังทลายของหน้าดินลดลง มีการจัดสรรที่ดินทำกินและพื้นที่ป่าอย่างเหมาะสม ส่วนด้านเศรษฐกิจของชุมชนมีจำนวนครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10.3 และมีค่าเฉลี่ยของปริมาณผลผลิตพืชเศรษฐกิจทุกชนิดเพิ่มขึ้น แม้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของผลผลิตทางการเกษตรจะมีได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำเพียงอย่างเดียว แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

Independent Study Title People's Participation in Watershed Management:
A Case Study of Mae Kuang Watershed Community,
Chiang Mai Province

Author Miss.Siwaporn Chaiput

Degree Master of Arts (Political Economy)

Independent Study Advisory Committee

Associate Professor Dr.Kosum Saichan Advisor

Associate Professor Dr.Kanchana Chokethaworn Co-advisor

Abstract

250626

The study "People's Participation in Watershed Management: A Case Study of Mae Kuang Watershed Community, Chiang Mai Province" has as its objectives to examine from 2000 – 2009 villager's participation in watershed management near the Mae Kuang Watershed. The study included villager's participation in the problems by searching, reasoning and determining the needs for watershed management. They also participated in the planning, the operation, the benefits, and the evaluation of the project. A secondary objective was to study what effects the watershed management had on the physical and economic wellbeing of the community. Using qualitative research, the instruments for gathering data were interviews and observations by the person or agent who joined the network of the watershed conservation groups and officials from the government. The population sample was 22 individuals.

The study of how people participated in the management found the process of solving problems by searching, reasoning and determining the needs for watershed management. The combination study participants and community leaders then brought these to the community's awareness. They taught the concept and ideology to encourage people's participation by using the forum of meetings to share their experience in a continuous learning process. In the process of planning, the community brought a problem to leaders to develop a plan together to fix the problem. In the process of operation, people in the community took turns to participate according to their interest in the yearly activities. In the process of reaping the benefits, the mutual interests of the community were aired both in short-and long-term

benefits to the community. For the process of evaluation, the Mae Kuang River Basin Conservation Network Group was made responsible for evaluating all the projects and activities.

The study of the impact of watershed management found that the physical condition of the forest as a whole was better for each passing year: Erosion of the soil decreased, land and forest was properly allocated, and the economy of the community increased to a median income of households of 10.3 percent and the average yield of all crops increased. Although the increase of agricultural production was not only caused by the people's participation in watershed management, it was one of the factors responsible for increasing crop yields.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามในการวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา	4
1.4 ขอบเขตการศึกษา	5
1.5 นิยามศัพท์	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน	7
2.2 แนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน	14
2.3 แนวคิดทฤษฎีเรื่องหลักการจัดการลุ่มน้ำ	18
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
2.5 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	32
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	34
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	34
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	35
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	35
บทที่ 4 ผลการศึกษา	37
4.1 บริบทพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง	38
4.1.1 สภาพทั่วไปพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง	38
4.1.2 สภาพปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำ	40
4.2.1 ขั้นตอนการค้นหาปัญหา สาเหตุ และความต้องการ	40
4.2.2 ขั้นตอนการวางแผน	41
4.2.3 ขั้นตอนการดำเนินการ	43
4.2.4 ขั้นตอนการรับผลประโยชน์	45
4.2.5 ขั้นตอนการประเมินผล	45
4.3 ผลกระทบของการจัดการลุ่มน้ำ	46
4.3.1 ผลของการจัดการลุ่มน้ำด้านกายภาพ	46
4.3.2 ผลของการจัดการลุ่มน้ำด้านเศรษฐกิจ	53
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	58
5.1 สรุปผลการศึกษา	59
5.2 อภิปรายผล	62
5.3 ข้อเสนอแนะ	65
บรรณานุกรม	66
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แผนที่ แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังตอนบน (พื้นที่ต้นน้ำ)	
ภาคผนวก ข แผนที่ แสดงขอบเขตโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	
ภาคผนวก ค แผนที่ แสดงน้ำสาขาที่ไหลไปรวมกับน้ำแม่กวัง และไหลลงสู่เขื่อนแม่กวังอุดมธารา	
ประวัติผู้เขียน	

ญ

สารบัญญัตินำ

ตาราง	หน้า
4.1 กิจกรรมการสืบขาดำไม้และสำน้ำ/เลี้ยงฝิขุนน้ำ	44
4.2 ข้อมูลปริมาณน้ำไหลเข้า (Inflow) อ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธำรำ โครงการส่งน้ำ และบำรุงรักษำแม่กวง จ.เชียงใหม่	47
4.3 คุณภาพน้ำกวง ปี 2546 – 2552 (สถำนิตรวจวัด KU07 บริเวณสะพานบ้านแม่หวน อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่)	49
4.4 ค่ำร้อยละของคนในครัวเรือที่มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่ำคนละ 23,000 บาทต่อปี (ครัวเรือ)	53
4.5 ปริมาณผลผลิตฝิขเศรษฐกิจเฉลี่ยต่อไร่ ชนิดฝิข ข้าวณปี	55
4.6 ปริมาณผลผลิตฝิขเศรษฐกิจเฉลี่ยต่อไร่ ชนิดฝิข ลำไย	55
4.7 ปริมาณผลผลิตฝิขเศรษฐกิจเฉลี่ยต่อไร่ ชนิดฝิข มะม่วง	56
4.8 ปริมาณผลผลิตฝิขเศรษฐกิจเฉลี่ยต่อไร่ ชนิดฝิข ชำ	56
4.9 ปริมาณผลผลิตฝิขเศรษฐกิจเฉลี่ยต่อไร่ ชนิดฝิข กำแฟ	57

สารบัญภาพ

รูป	หน้า
2.1 ตัวอย่างลุ่มน้ำและสันปันน้ำ	19
2.2 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	32
4.1 ปริมาณน้ำไหลเข้า (Inflow) เขื่อนแม่กวงอุดมธารา (ลป.ชม.)	48
4.2 รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในพื้นที่ต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริ	52
4.3 กราฟแสดงภาพรวมค่าร้อยละของคนในครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า คนละ 23,000 บาทต่อปี (ครัวเรือน)	54
4.4 กราฟแสดงค่าเฉลี่ยปริมาณผลผลิตต่อไร่ของพืชเศรษฐกิจ (กิโลกรัม)	57